

DOI: <https://doi.org/10.15407/bv2022.02.060>

УДК 070.328-022.218(477)»195/199»

Ольга Вакульчук,

<https://orcid.org/0000-0003-4171-3886>,

кандидатка історичних наук,

завідувачка відділу пресознавства,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

просп. Голосіївський, 3, Київ, 03039, Україна

e-mail: vakulchuk@nbuv.gov.ua

Багатотиражні газети України 1950–1990-х років: особливості функціонування, зміст

Мета роботи – розкрити особливості функціонування багатотиражних газет України у період 1950–1990-х років, розкрити зміст публікацій. **Методологічним базисом** роботи обрано принципи історизму, використано метод аналізу історичних джерел, а також історико-хронологічний і порівняльний. **Наукова новизна.** Багатотиражна преса розглянуто як окремий вид преси, самостійне явище в історії преси, джерело з вивчення історії підприємств, установ, закладів освіти на тлі суспільно-політичної ситуації, що склалася у період 1950–1990-х років. Розкрито процес розвитку багатотиражної преси впродовж 1950–1990-х років, охарактеризовано зміст публікацій. У **висновках** констатується, що зв'язок змістовного наповнення багатотиражок з ідеологією у період 1950–1990-х років є надзвичайно тісним. У радянський період газета використовувалася як інструмент ідеологічного впливу на читачів, засіб боротьби з негативними (за мірками певного часу) суспільними явищами. Соціалістична тематика і лексика, які переважали у публікаціях радянського періоду розвитку багатотиражної преси, наприкінці 1980-х змінилися на ринкову, а в роки незалежної України багатотиражна преса стала ретранслятором нової ідеології – побудови демократичної незалежної держави. Багатотиражні видання переформатувалися, оновилися і продовжили своє існування у вигляді сучасної корпоративної преси.

Ключові слова: багатотиражна преса, газети підприємств, установ, закладів освіти, пресознавство.

Актуальність роботи. Багатотиражна преса посідає належне місце у колі джерел: у ній зафіксована історія вітчизняних підприємств, установ, закладів освіти. У багатотиражних виданнях час «розбитий» по днях і годинах, на їхніх сторінках представлений «пантеон» тогочасних героїв, збереглися рідкісні фото та описи подій, що не увійшли до офіційних матеріалів і звітів підприємств та установ. На часі – комплексне дослідження багатотиражної преси як джерела з історії України, історії підприємств, закладів освіти та установ, а також джерела формування бібліографічного репертуару періодики, що є складником ретроспективної національної бібліографії.

Аналіз останніх публікацій. Пресознавчу літературу про досліджуваний період умовно можна поділити на дві групи: праці радянських часів і ті, що з'явилися у період незалежної України. За роки радянської влади створена значна історіографія партійно-радянської преси, де побіжно йдеться про багатотиражні

видання як один з її сегментів. Радянський період пов'язаний з ідеологічними обмеженнями, що спонукало дослідників історії преси спиратися винятково на директивні позиції історико-партійного підходу, а це призводило до ігнорування реалій розвитку умов та змісту газетної періодики.

У період незалежності України починається об'єктивне вивчення історії газетної періодики, історія преси розглядається критично. Виникає нова періодизація вітчизняної історії, дослідники переглядають змістовну частину історії преси, газетна періодика розглядається як самостійний об'єкт досліджень, а не лише як допоміжний матеріал. На сучасному етапі вже сформовано новий погляд на значення преси для історичного дослідження, визначений у багатотомному серійному виданні «Україна крізь віки» (зазначений період представлений у тт. 13, 14), фундаментальній «Енциклопедії історії України», виданих Інститутом історії України Національної академії наук України, у численних нових дослідженнях, присвячених перегляду попередніх концепцій. Серед вітчизняних учених, які запропонували наукові засади дослідження преси, – М. М. Романюк [13], Г. Я. Рудий [14], Л. В. Сніцарчук [15], Ю. С. Ганжуров [5] та ін. З нових позицій починає розглядатися й історія багатотиражної періодики України, яка визнається самостійним явищем в історії преси. Серед сучасних українських дослідників, у чиїх працях висвітлено деякі аспекти, пов'язані з багатотиражною пресою, або побіжно йдеться про багатотиражні газети, – Л. Дояр [6], Ю. Каганов [7], Ю. Степанчук [17], А. Холявка [18].

До кола ґрунтовних бібліографічних праць, які репрезентують різні види газетної періодики, належать наукові каталоги, укладені (до 2016 р.) фахівцями відділу газетних фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі НБУВ) і відділу пресознавства НБУВ. Вони охоплюють різноманітний репертуар газетної періодики, зокрема і багатотиражні газети [3; 4].

Мета статті – розкрити особливості функціонування багатотиражних газет України у період 1950–1990-х років, розкрити зміст публікацій.

Виклад основного матеріалу. Багатотиражні газети – радянські періодичні видання, що виходили на промислових підприємствах, у колгоспах, радгоспах, закладів освіти різних рівнів, установах, місцях позбавлення волі, військових частинах тощо. До цієї групи видань об'єктивно належать і такі їх види, як листівки, звернення, тематичні додатки, різноманітні «сторінки», спецвипуски, «блискавки», бюлетені. Процеси становлення і розвитку багатотиражних газет збігаються в часі з радянським періодом історії України, вони абсолютно інтегровані у загальний контекст радянської преси.

Соціальні завдання багатотиражної газети полягали у формуванні масової соціалістичної свідомості працівників, здійсненні публічного партійного та громадського контролю над усіма сферами життя колективу, оприлюдненні відомостей про хід виробництва або навчального процесу, пропаганді цінностей, які на той час вважалися актуальними, мобілізації членів колективу на виконання планових завдань тощо. На відміну від центральних газет багатотиражні відображали не лише «лінію партії», а й факти внутрішньої діяльності колективів, зверта-

лася увага на формування психологічного клімату, відпрацьовувалися засоби згуртування колективів на ґрунті праці; багатотиражна преса підтримувала творче самоствердження авторів у статтях шляхом підтримки руху робітників, організації спільної діяльності, що стимулювало як окремих робітників, так і групи всередині колективів і надавало значимості їхній трудовій діяльності.

Період становлення і активного розвитку багатотиражних газет припадає на 1920-ті роки, коли приходить поступове усвідомлення їхньої пропагандистської ролі у підготовці і висвітленні індустріалізації, колективізації і фактично необмежених можливостей охоплення всіх верств населення. У 1930-х роках, зі зміцненням тоталітарної держави з її репресивною системою управління, встановленням авторитарної влади, жорстким ідеологічним контролем усіх сфер суспільного життя, багатотиражна преса остаточно утверджується як дієве знаряддя радянської пропаганди і агітації. У передвоєнний і воєнний періоди у пресі, зокрема й у багатотиражних газетах, домінує проблематика підготовки до війни та протистояння двох тоталітарних держав у період 1941–1945 рр.

Повоєнні роки і наступні 1950-ті характеризуються виходом усіх типів газетних видань: республіканських, обласних, міських, районних та багатотиражних, що видавалися партійними і радянськими органами, військовими, профспілковими, культурно-освітніми установами. Багатотиражна преса, зважаючи на її пропагандистський потенціал, завжди підтримувалася компартією, про що свідчать численні партійні документи. Одним із таких документів є Постанова ЦК КПРС «Про порядок дозволу на видання багатотиражних газет та про зміни назв місцевих газет», яка вийшла у червні 1956 р. Згідно з Постановою центральним комітетам союзних республік надавалося право самостійно, без рішень ЦК КПРС, а лише за узгодженням із відповідними міністерствами і відомствами, котрі фінансують газети і забезпечують їх папером, вирішувати питання про видання багатотиражок на підприємствах, будівництвах, закладах вищої освіти тощо. Постановою регламентувалися обсяги газети (дві шпальти «Правди»), періодичність (один номер на тиждень), наклад (із розрахунку один примірник на 3–4 особи); зазначалося також, що видавати багатотиражні газети дозволяється лише установам, де кількість працюючих не менше двох тисяч, у закладах вищої освіти – така ж кількість викладачів і студентів [10, с. 298]. Пізніше, з 1966 р., випуск багатотиражних газет дозволявся установам з чисельністю працівників 2,5–3 тис.

У 1950-х роках, коли відбулися чергові зміни в адміністративно-територіальному устрої України (ліквідовано та перейменовано деякі області, змінено склад областей шляхом розширення, злиття), газети, зокрема й багатотиражні, почали закриватися, об'єднуватися, змінювати назви. Так, після викриття культу особи Сталіна з назв підприємств, колгоспів, газет поступово зникало його ім'я, а разом й імена соратників – Кагановича, Маленкова, Молотова та багатьох інших політичних діячів; поволі йшли у забуття й імена героїв-передовиків сталінської епохи, вони також зникали з назв газет. Процес перейменування газет був запущений після прийняття вже згадуваної постанови ЦК КПРС від 18 червня 1956 р.

Так, газета «Стахановець металургії» – орган заводського партійного комітету, заводського комітету профспілок та управління заводу імені Куйбишева з 1957 р. виходила під назвою «Краматорський металург», газета «За стахановские темпы» у 1957 р. змінила назву на «Социалистический труд», «Сталінець» – орган парткому, дирекції та завкому профспілки Харківського електромеханічного заводу з 1957 р. отримав назву «Промінь». Поступово змінили назву численні «Сталінські перемоги», «Сталінські правди», «Сталінські трибуни», «Сталінські заклики», «Сталінські квіти», «Сталінські прапори», «Сталінські промені», «Сталінські шляхи» тощо. Додамо, що на початку 1930-х років газет, пов'язаних з іменем Сталіна, налічувалося близько 60, у 1935–1940 рр. – 216, у період війни – 129, у 1946–1950 рр. – 168, у 1951–1955 рр. – 199, а 1956–1960 рр. їх залишилося менше 20. Утім, незважаючи на проголошену десталінізацію і зникнення імен недавніх вождів з усіх назв, ідеологічний складник зберігся і, в цілому, ідея десталінізації мала лише характер гасла і торкалася зовнішніх ознак приналежності до епохи «вождя народів».

Станом на кінець 1950-х років найбільша кількість фабрично-заводських і шахтних газет видавалася у Сталінському (163), Луганському (78), Дніпропетровському (53), Харківському (40) Київському (36) адміністративних економічних районах України; найменше – у Львівському (17), Одеському (15), Станіславському (6). Якщо проаналізувати кількісні показники виходу галузевих багатотиражних газет, то можна побачити таку картину: у 1959 р. найбільше видавалося шахтних газет – 140, 60 газет машинобудівних заводів, 58 газет будівельних організацій, 24 газети виходили на металургійних заводах, 21 – на підприємствах легкої промисловості, 16 – на паровозобудівних і вагоноремонтних заводах, 15 – на залізних і марганцевих копальнях, 11 транспортних, 29 газет закладів вищої освіти (за даними Головного управління видавництва і поліграфічної промисловості) [16, с. 144–145].

У період з 1950 по 1960 рр. у разі зростає кількість фабрично-заводських, будівельних, шахтних і колгоспних багатотиражок. На початок 1960 р. в СРСР налічувалося 10 тис. 603 газети, разовий наклад – понад 62 млн; кількість багатотиражних газет (без колгоспних) у 1960 р. сягала 2 тис. 413 [1, с. 76–77]. В Україні у 1950 р. виходило 305 багатотиражних газет, у 1960 – 482. За даними, котрі наводить «Список періодичних видань Української РСР» (1959), у 1940 р. в Україні виходило 703, 1956 р. – 216, 1957 – 370, 1959 р. – 486 фабрично-заводських, шахтних, будівельних, транспортних, «вузівських» та ін. газет [16, с. 137]. Вирахувати кількість багатотиражних газет з абсолютною точністю не видається можливим через значну кількість цих видань, а також через складність їх ідентифікації: численні додатки, бюлетені, «листки», «сторінки», «газети у газеті» важко відрізнити від основного видання. Цим спричинене незбігання цифр у статистичних довідниках.

Щодо колгоспних газет, то їх масовий друк розпочався у 1956 р., коли колгоспи стали усталеною керованою виробничою системою; з цього ж року їх починає фіксувати Книжкова палата УРСР, але зазначається лише загальна

кількість цих газет, будь-яка інша інформація у довідниках відсутня. В УРСР лише за останні два місяці 1956 р. і в 1957 р. виникло 600 газет цього типу [11, с. 27]. У 1959 р. виходило 1 тис. 787 колгоспних, 79 радгоспних і 65 газет РТС (разом 2004); найбільше – у Вінницькій (329), Київській (155), Черкаській (121) областях, дещо менше – у Житомирській (94), Дніпропетровській (81), Сумській (77), Харківській (72); найменша кількість колгоспних, радгоспних і газет РТС зареєстрована у Чернівецькій (37), Дрогобицькій (28), Станіславській (9) областях [16, с. 146]. Через рік цифри майже не змінилися. Станом на 1960 р. в Україні налічувалося 2074 колгоспні газети [12, с. 181]. Найбільша їх кількість знов зареєстрована у Вінницькій (понад 300) Київській (155) і Черкаській (121) областях [1, с. 77]. Варто зазначити, що по всьому СРСР у 1960 р. виходило 3018 колгоспних газет, тобто майже дві третини від їх загальносоюзної кількості видавалося в Україні [4, с. 5]. Колгоспні газети були чи не найдоступнішими з усіх засобів масової інформації, вони довгий час розповсюджувалися безкоштовно, майже всі україномовні, що відображало специфіку читацької аудиторії.

У 1960-ті роки газети становили найчисленнішу групу періодичних видань УРСР. Загальна кількість газет у 1960 р. становила 1 тис. 206 назв (1 млн 600 тис. 716 номерів), з них республіканських – 17 назв (616 тис. 327 номерів), обласних – 70 назв (603 тис. 327 номерів), міських і районних – 637 назв (339 тис. 855 номерів), багатотиражок – 482 назви (41 207 номерів, з них 23 634 колгоспних). У 1960-ті роки спостерігався певний паритет у співвідношенні україномовної та російськомовної преси, у деякі роки частина україномовних газет значно переважала російськомовні. Важливо, що з 1960 х років агітаційні і пропагандистські матеріали у багатотиражках потроху поступаються місцем публікаціям, цікавим аудиторії. Саме ці публікації допомагали підтримувати інтерес до газет. Йдеться про «Куточки здоров'я», «Поради садоводам і городникам», «Пошту «Перця»», «Народні усмішки», кулінарні рецепти, моду і, звичайно, творчість працівників підприємства. Цей процес, безумовно, пов'язаний із часом хрущовської «відлиги». Втім, до деідеологізації багатотиражної преси ще – дуже далеко; навіть у часи «перебудови» більшу частину газетних шпальт займали гасла, відозви, рапорти тощо.

У наступне десятиліття ситуація змінилася, відсоток україномовної преси значно зменшився. Після хвилі політичних процесів 1973 р., посилювався контроль преси. Цьому сприяло прийняття ЦК КПРС низки постанов, зокрема «Щодо заходів з покращення підготовки і перепідготовки журналістських кадрів» (1975), «Про подальше покращення ідеологічної, політико-виховної роботи» (1979) [8] тощо. В УРСР ці постанови калькувалися ЦК КПУ. Завдання нагляду за пресою виконували декілька органів: відділ пропаганди та агітації при ЦК КПУ, Комітет по пресі при Раді міністрів, Головліт та ін. органи і установи, які нерідко дублювали одна одну.

На кінець 1980-х років радянська преса була розгалуженою системою видань різних типів; у цей час вже затвердилася потужна схема комунікації між редак-

ціями газет і читачами. Багатотиражні газети становили доволі високий відсоток у масиві періодичних видань. Щодо тематики публікацій, то «цікаве» на сторінках багатотиражок все ще залишається на другому плані. У цьому можна пере-свідчитись, дослідивши контент декількох багатотиражних газет, які виходили в Україні (зазначимо при цьому, що газети підприємств в усіх республіках СРСР висвітлювали здебільшого одне коло проблем і тем). Серед них виокремлюється декілька блоків: 1. Ідеологічний: керівна роль партії у житті радянського суспільства і окремої людини; 2. Економічний: виконання і перевиконання планів і соціалістичних зобов'язань; 3. Матеріали, пов'язані з діяльністю підприємства: передовий досвід, ефективність виробництва і боротьба за якість, передовики виробництва, раціоналізаторство і впровадження нових технологій; 4. Матеріали загального характеру: дозвілля, військова і спортивна підготовка, соціальні і побутові проблеми, культура, інше («слідами виступів», листи тощо). Більшу частину публікацій становлять ті, де висвітлена керівна роль Компартії і розгортання соцзмагання (понад 44%), третина присвячена модернізації підприємства (майже 31%), загальні матеріали займають близько 19%, і, найменше (6%) – організація дозвілля, спорт, культура тощо. Отже, напрошується висновок, що багатотиражна преса (у цьому випадку її сегмент – фабрично-заводська) наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років все ще вдавалася до маніпулятивної риторики у формуванні суспільної свідомості, тим самим продовжуючи вирішувати інформаційно-пропагандистські завдання.

Радянська преса у 1950–1980-х роках, зокрема і багатотиражна – найпоширеніший вид ЗМІ, адже основний масив інформації містила в собі саме друкована періодика, вона ж займала лідерські позиції у сфері ідеологічного впливу на суспільство, формування свідомості та моральних якостей особистості, була засобом друкованої пропаганди. Рік у рік зростали кількісні показники виходу газет. Газети друкували матеріали про успіхи СРСР у різних галузях народного господарства, виконання і перевиконання п'ятирічних планів, передовиків виробництва, важке життя робітників на Заході тощо. Загалом, радянська преса у цей період, крім основних, «іманентних» своїх функцій – агітаційної, пропагандистської, організаторської – виконувала й інші: інформативну, виховну, освітню, розважальну, регулятивну і, за твердженням деяких дослідників, гедоністичну (емоційного задоволення), а також функцію формування суспільної думки [9, с. 10–11].

На початку 1990-х років починає формуватися нова система ЗМІ і переосмислюватися їхня роль у житті суспільства. З'являються нові періодичні видання. З проголошенням державної незалежності України у 1991 р. розпочався якісно новий етап розвитку вітчизняної преси. З'являється нова українська преса і водночас поширюються закордонні українські газети і журнали. Дедалі більше у ЗМІ з'являється гострих публікацій, у геометричній прогресії зростає кількість газет, зокрема з розряду «жовтої» преси. Новостворені періодичні видання різко відрізняються від радянських газет і журналів, кожне з них є впізнаваним і унікальним. У цей період багато газет виходили малими тиражами і були незареє-

строваними, деякі існували кілька тижнів або і днів; видавали їх різноманітні партії, громадські організації, окремі підприємці.

З підрахунком кількості газет, які виходили у цей період, є чималі проблеми, адже газетний ринок 1990-х характеризується деякою хаотичністю, напряму пов'язаною з економічною нестабільністю. Більшість багатотиражних газет закрилася через недостатнє фінансування, деякі пізніше відродилися, але вже як корпоративні видання. Серед багатотиражних газет, що виходили у 1990-ті роки: «Автобусобудівник» (орган львівського виробничого об'єднання з виробництва автобусів, виходила з 1954 р.), «Аудиторія» (освітньо-студентський тижневик НУ «Львівська політехніка», виходила з 1946 р.), «Біржа» (газета середніх і малих підприємств України), «Залізниця» (газета працівників залізничного транспорту України), «Запорізький університет» (виходила з 1973 р.), «Каменярь» (газета Львівського університету імені І. Франка), «Нафтовик Борислава» (виходила з 1940 р.), «Орліні крила» (газета Стрийської станиці Української скаутської організації «Пласт»), «Прикордонник України» (газета прикордонних військ України, виходила з 1943 р.), «Южная магистраль» (газета Південної залізниці, виходила з 1933 р.) та багато ін. [2]. Як і в попередні роки, випускалися бюлетені, додатки до газет, сторінки тощо. Можна стверджувати, що газети в останнє десятиріччя 1990-х років і на початку 2000-х все ще посідали чільне місце в інформаційному просторі України.

Висновки. У багатотиражних газетах у повному обсязі зафіксована історія вітчизняних підприємств, установ, закладів освіти, внутрішнє життя колективів, біографії тогочасних героїв, збереглися описи подій та рідкісні фото, що не увійшли до офіційних матеріалів і звітів підприємств та установ. У цьому полягає значення багатотиражної преси як «низової», повсякденного джерела з історії системних засобів мобілізації робітників, селян, військових, освітян для роботи в промисловості та сільському господарстві, освіті та культурі. Багатотиражна преса відіграла значну роль в системі радянського друку, будучи, з одного боку, ефективним засобом офіційної пропаганди і агітації завдяки охопленню найширших верств населення, а з іншого боку, сприяла розвитку промисловості, надавала можливість мільйонам працівників проявити свої творчі здібності, заохочуючи їх до співпраці у газеті, пропагувала технічні знання, створювала своєрідний «пантеон» героїв, вміщуючи на своїх сторінках їхні фото. Для більшості населення заводська, колгоспна, «вишівська» газета була своєю, близькою і тому цікавою. Багатотиражні газети завелику увагу приділяли успіхам, часто уявним, героїзації окремих осіб, створюючи і пропагуючи стереотипи поведінки радянської людини на рівні насадженого категоричного імперативу. І все ж, значення багатотиражних газет як історичного джерела є непересячним, адже в них зафіксована історія конкретного підприємства, установи, закладу освіти. Аналізуючи зміст публікацій цих газет, варто наголосити, що вони є джерелом сукупної різноманітної інформації, що охоплює всі сфери життя українського суспільства того часу.

Список бібліографічних посилань

1. Богданов Н. Б., Вяземский Б. А. Справочник журналиста. Ленинград, 1961. 670 с.
2. Газети у фондах наукових бібліотек м. Львова (1990–2000 рр.) / укладач Ю. О. Романишин (керівник проекту) та ін. ; НАН України, ЛННБ ім. В. Стефаніка. Львів, 2004. 191 с.
3. Газети України 1951–1955 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : каталог. Київ, 2013. 500 с.
4. Газети України 1956–1960 рр. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : науковий каталог. Київ, 2017. 988 с.
5. Ганжуров Ю. С. Чорно-біла відлига у дзеркалі преси (газетні публікації як джерело вивчення політичної системи України 1956–1964 рр.). Київ : Оріяни, 1999. 149 с.
6. Дояр Л. В. Книги і періодика в історичному контексті: 1929–1941 роки : монографія / за заг. ред. М. І. Сенченка ; Книжкова палата України. Київ, 2021. 226 с. : іл.
7. Каганов Ю. О. Радянська преса і конструювання масової суспільної свідомості в Україні (1950-ті – 1985 рр.). *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2014. Вип. XXXVIII. С. 213–225.
8. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1988) : в 16 т. Т 13: 1976–1980. Москва, 1987. 509 с.
9. Магай И. Ф. Функции советской печати : автореф. дис. ... канд. филол. наук. Москва, 1973. 26 с.
10. О партийной и советской печати, радиовещании и телевидении. Москва: Мысль, 1972. 635 с.
11. Печать в СССР за сорок лет 1917–1947. Стат. материалы. Москва, 1957. 144 с.
12. Преса Української РСР 1918–1975. Науково-статистичний довідник. Харків, 1976. 222 с.
13. Романюк М. М. Українське пресознавство на порозі ХХІ століття. Львів, 2000. 110 с.
14. Рудий Г. Я. Періодика України 1917–1940 рр. як історичне джерело. *Бібліотечний вісник*. 2008. № 1. С. 29–35.
15. Сніцарчук Л. В. Українська преса Галичини (1919–1939 рр.) і журналістикознавчий дискурс : монографія. Львів : ЛННБ ім. Стефаніка, 2009. 416 с.
16. Список періодичних видань Української РСР. За даними на 1 травня 1959 р. Київ, 1959. 158 с.
17. Степанчук Ю. С. Формування громадської думки в радянській Україні за допомогою органів низової преси в 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. 2013. Вип. 21. С. 34–37.
18. Холявка А. Про що і для кого писали робкори. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhki-pitannya/2882-anastasiya-kholyavka-provladna-amatorska-pres-a-kolektsiyakh-miskogo-mediaarkhivu>.

References

1. Bogdanov, N., & Viazemskiy, B. (1961). *Spravochnik zhurnalista* [Reference book of a journalist]. Leningrad, Russia. [In Russian].
2. Romanyshyn, Yu. O. (Ed. et. al.) (2004). *Hazety u fondakh naukovykh bibliotek m. Lvova (1990–2000 rr.)* [Newspapers in the collections of Lviv scientific libraries (1990–2000)]. Lviv, Ukraine. [In Ukrainian].
3. (2013). *Hazety Ukrainy 1951–1955 rr. u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: kataloh* [Newspapers of Ukraine of 1951–1955 in the funds of the Vernadsky National Library of Ukraine: catalogue]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
4. (2017) *Hazety Ukrainy 1956–1960 rr. u fondakh Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: naukovyi kataloh* [Newspapers of Ukraine of 1956–1960 in the funds of the Vernadsky National Library of Ukraine: scientific catalogue]. (2014). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
5. Hanzhurov, Yu. S. (1999). *Chorno-bila vidlyha u dzerkali presy (hazetni publikatsii yak dzhерelo vuvchennia politychnoi systemy Ukrainy 1956–1964 rr.)* [White-black thaw in the mirror of the press (newspaper publications as a source for study of the political system of Ukraine)]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Doiar, L. V. (2021). *Knyhy i periodyka Ukrainy v istorychnomu konteksti: 1929–1941 roky: monohrafiia* [Books and periodicals of Ukraine in the historical context: 1929–1941: monograph]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
7. Kahanov, Yu. (2014). *Radianska presa i konstruiuvannya masovoi suspilnoi svidomosti v Ukraini (1950-ti – 1985 rr.)* [Soviet press and the construction of mass public consciousness in Ukraine (1950s – 1985)]. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, XXXVIII, 213–225. [In Ukrainian].
8. (1984). *Kommunisticheskaia partiia Sovetskogo Soiuza v rezoliutciakh siezdov, konferentsii i plenumov TcK (1898–1988)*. T. 13: 1976–1980 [The Communist Party of the Soviet Union in the resolutions of congresses, conferences and plenums of the Central Committee (1898–1988). Vol. 13: 1976–1980]. Moscow, Russia. [In Russian].
9. Magai, I. F. (1973). *Funktsii sovetskoï pechati*. [Functions of the Soviet press]. Candidate's thesis. Moscow. [In Russian].
10. (1972). *O partiinï i sovetskoï pechati, radioveshchaniï i televideniï* [About party and Soviet press, radio broadcasting and television]. Moscow, Russia. [In Russian].
11. (1957). *Pechat v SSSR za sorok let. 1917–1957. Statisticheskiie materialy* [Printing in the USSR for forty years. 1917–1957. Statistical materials]. Moscow, Russia. [In Russian].
12. (1976). *Presa Ukrainskoi RSR 1918–1975. Statystychnyi dovidnyk* [Press of the Ukrainian SSR 1918–1975. Statistical reference book]. Kharkiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. Romaniuk, M. M. (2000). *Ukrainske presoznavstvo na porozii XXI stolittia* [Ukrainian press study on the eve of the 21st century]. Lviv. [In Ukrainian].
14. Rudyi, H. Ya. (2008). *Periodyka Ukrainy 1917–1940 rr. yak istorychne dzherelo* [Periodicals of Ukraine of 1917–1940 as a historical source]. *Biblioteknyi Visnyk*, 1, 29–35. [In Ukrainian].
15. Snitsarchuk, L. V. (2009). *Ukrainska presa Halychyny (1919–1939 rr.) i zhurnalistykoznavchyi dyskurs: monohrafiia* [Ukrainian press of Galicia (1919–1939) and journalistic discourse: monograph]. Lviv, Ukraine: LNNB im. Stefanyka. [In Ukrainian].
16. (1959). *Spysok periodychnykh vydan Ukrainskoi RSR. Za danymy na 1 travnia 1959 r.* [The list of periodicals of the Ukrainian SSR. According to the data on May 1, 1959]. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
17. Stepanchuk, Yu. S. (2013). *Formuvannya hromadskoi dumky v radianskii Ukraini za dopomohoiu orhaniv nyzovoi presy v 20-kh – pochatku 30-kh rr. XX st.* [Forming of public opinion in Soviet Ukraine with the help of grassroots press in the 1920s – the beginning of the 1839s]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Seria: Istoria*, 21, 34–37. [In Ukrainian].
18. Kholiavka, A. *Pro shcho i dlia koho pysaly robkory* [What worker correspondents were writing about and for whom]. Retrieved from <http://www.historians.in.ua/index.php/en/istoriya-i-pamyat-vazhkipitannya/2882-anastasiya-kholyavka-provladna-amatorska-presa-u-kolektsiyakh-miskogo-mediaarkhivu>. [In Ukrainian].

Olha Vakulchuk,

<http://orcid.org/0000-0003-4171-3886>,

Candidate in Historical Sciences,

Head of the Press Studies Department,

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

**MASS-CIRCULATION PRESS OF UKRAINE IN 1950S – AT THE BEGINNING OF THE 1990S:
PECULIARITIES OF FUNCTIONING AND CONTENT**

The purpose of this research is to cover peculiarities of functioning of mass-circulation newspapers of Ukraine of 1950s–1990s and review the content of the publications. **Methodologic basis** of the study comprises of the principle of historicism, analysis of historical sources, as well as historical and chronological, and comparative approaches. **Scientific novelty.** Mass-circulation press is considered as a distinct type of press, a particular phenomenon in the history of press and a source to study the history of companies, organizations, educational institutions against the background of social and political situation shaped in the period of 1950s – at the beginning of the 1990s. The process of the development of the multi-circulation press during the 1950s–1990s is revealed, the content of the publications is characterized. **The conclusions** state that the relation between content of mass-circulation newspapers

and ideology in the period of 1950s–1990s is extremely strong. In the Soviet period a newspaper was used as an instrument of ideological influence on readers, means to fight with negative (according to criteria of the certain time) social phenomena. Socialistic themes and vocabulary prevailing in publications of the Soviet period of development of mass-circulation press changed for market ones at the end 1980s, and in the years of Ukraine's independence they have become a repeater of a new ideology, namely, construction of an independent democratic state. Mass-circulation publications have been reformatted, renewed and continued to exist as contemporary corporate press.

Keywords: mass-circulation press, newspapers of companies, organizations, educational institutions, press study.

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine
3, Holosiivskyi ave., Kyiv, 03039, Ukraine
e-mail: vakulchuk@nbuv.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 25.06.2022 р.